Dobrotvorna namjera kao strategija podizanja vlastitog socijalnog statusa te neke njezine situacijske i osobne odrednice

Bistrović, Iva

Master's thesis / Diplomski rad

2014

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:461549

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-28**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek

zir.nsk.hr

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište J.J. Strossmayera Osijek
Filozofski fakultet
Studij psihologije

DOBROTVORNA NAMJERA KAO STRATEGIJA PODIZANJA VLASTITOG SOCIJALNOG STATUSA TE NEKE NJEZINE SITUACIJSKE I OSOBNE ODREDNICE

Diplomski rad

Iva Bistrović

Mentor: Prof. dr. sc., Igor Kardum

Osijek, 2014. godine

Sadržaj

Uvod……... 1

Prosocijalno ponašanje, dobročinstvo, altruizam i volonterstvo – sličnosti i razlike……... 1

Tri razine razmatranja altruizma – „makro“, „mezo“ i „mikro“……... 2

Egocentrični pristup altruizmu…….. 3

Povijest egocentričnog pristupa altruizmu……. 3

Egocentrična perspektiva altruizma u razvojnoj, evolucijskoj i socijalnoj psihologiji….. 3

Altruizam u razvojnoj psihologiji…….. 4

Altruizam u evolucijskoj psihologiji…….. 4

Altruizam i socijalni status…… 5

Altruizam u socijalnoj psihologiji…….. 6

Situacijski faktori altruizma……... 6

Osobni faktori altruizma…… 6

Cilj, problemi i hipoteze istraživanja……. 9

Cilj…….. 9

Problemi……. 9

Hipoteze……. 9

Metoda……... 10

Sudionici…… 10

Instrumenti……. 10

Anketni upitnik općih podataka……... 10

Sociometrijski upitnik…….. 11

MACH-IV upitnik…… 11

Skala za mjerenje emocionalne empatije……. 12

Anketni upitnik dobrotvorne inicijative……... 12

Postupak…… 13

Obrada rezultata……. 16

Rasprava……. 22

Nedostaci istraživanja i implikacije……... 26

Zaključak…… 28

Literatura…… 28

DOBROTVORNA NAMJERA KAO STRATEGIJA PODIZANJA VLASTITOG SOCIJALNOG STATUSA TE NEKE NJEZINE SITUACIJSKE I OSOBNE ODREDNICE

CHARITY INTENTION AS A PERSONAL REPUTATION-BUILDING STRATEGY AND SOME SITUATIONAL AND PERSONAL DETERMINANTS OF SUCH AN INTENTION

Sažetak

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati međuodnos različitih osobnih i situacijskih varijabli, dobrotvorne namjere i socijalnog statusa studenata. Istraživanje je provedeno na 66 studenata druge godine Medicinskog fakulteta u Osijeku, 30 muškog i 36 ženskog spola, s prosječnom dobi od 20 godina. Sastojalo se od tri dijela, prezentirana nezavisno, tijekom mjeseca listopada 2013. godine. Prvi dio uključivao je ispitivanje različitih prediktorskih varijabli sljedećim instrumentima: MACH-IV upitnik za mjerenje makijavelizma kao crte ličnosti (Christie i Geis, 1970), Skala za mjerenje emocionalne empatije koja ispituje sklonost empatiziranju (Mehrabian i Epstein, 1972), dok je religioznost izmjerena jednom česticom. Socijalni status ispitan je sociometrijskim upitnikom, konstruiranim za potrebe ovog istraživanja. U drugom dijelu prezentirana je izmišljena dobrotvorna inicijativa, a namjera za sudjelovanje u njoj ispitana je na dva načina s obzirom na dva eksperimentalna uvjeta s nezavisnim sudionicima: usmeno (javni uvjet) ili pismeno (privatni uvjet). Treći dio istraživanja uključivao je drugo mjerenje socijalnog statusa istim sociometrijskim upitnikom. Takvom integracijom evolucijske i socijalne perspektive altruizma dobiveni su neočekivani rezultati. Specifičnije, utvrđeno je da su studenti spremniji na sudjelovanje u dobrotvornim aktivnostima ako svoju namjeru izriču pismeno, negoli ako to čine usmeno, naočigled ostalih kolega. Također, suprotno očekivanjima, nije pronađen ikakav odnos dobrotvorne namjere i promjene socijalnog statusa između dva mjerenja u javnom uvjetu. Konačno, publicitet se među ostalim osobnim varijablama pokazao jedinim značajnim prediktorom dobrotvorne namjere, ali obrnutog smjera od pretpostavljenog.

Ključne riječi: dobrotvorna namjera; socijalni status; evolucija

Summary

The main goal of this study was to examine the interrelationship of different personal and situational variables, charity intention and reputation. Study was conducted on 66 second-year students of the Faculty of Medicine Osijek, 30 men and 36 women, with an average age of 20 years. It was consisted of three parts, which were presented as independent of each other, during October 2013. First part involved a measurement of different predictor variables by following instruments: MACH-IV Test (Christie i Geis, 1970) to measure machiavellianism as a personality trait, Emotional Empathic Tendency Scale (Mehrabian i Epstein, 1972) which measures empathic tendency, while religiosity was measured by a single item. Social status was tested by a sociometric questionnaire, developed for the particular purpose of this study. In second part of this study one artificial charity project was presented, and the intention to participate in it was examined in two different ways, according to two experimental conditions with independent participants: orally (public condition) or in writing (private condition). Third part of the study included second measurement of a social status by the same sociometric questionnaire. By such an integration of evolutionary and social percpective of altruism, some unexpected results were obtained. Particularly, it was found that students are more likely to participate in some charity activity if they make their offer in writing than if they make that orally, in the presence of their colleagues. Also, against the expectations, there was not any relationship between the charity offer and change in social status in public condition. Finally, publicity for charity offers was found as the only significant predictor of charity intention, in relation to other personal factors, but with different direction than was hypothesised.

Keywords: charity intention; social status; evolution

Uvod

Dio svakodnevnog života čovjeka kao društvenog bića su brojne pomagačke namjere, činovi, pozivi i akcije, čiji je veliki dio usmjeren na pomoć do tada potpuno nepoznatim ljudima. Koristi prosocijalnog ponašanja za primatelje pomoći svakako su najvažniji posljedični element, stup izgradnje humanijeg, zadovoljnijeg i sretnijeg društva. No bazična istraživanja, poput ovog, trebaju „zagrebati" i u pozadinu takvog ponašanja, istražujući njegove potencijalne distalne motive. Naime, s obzirom da je trenutno dominantan pristup u objašnjenju altruizma onaj egocentrični, razmatranje takvih motiva uključuje razotkrivanje čovjeka kao svjesno ili nesvjesno krajnje usmjerenog postizanju vlastitih interesa.

Prosocijalno ponašanje, dobročinstvo, altruizam i volonterstvo – sličnosti i razlike

Budući da literatura na temu prosocijalnog ponašanja koristi različitu terminologiju, potrebno je uočiti odnose između različitih naziva i zajedničkih elemenata definicija takvog ponašanja. Krizmanić (2005; prema Petz, 2005; str. 378) *prosocijalno ponašanje* definira kao „sveobuhvatan naziv za različite oblike socijalnog ponašanja kojima je u osnovi dobročinstvo, pomaganje drugima u zadovoljenju njihovih potreba ili otklanjanju teškoća", te kao takvo uključuje i empatiju. Ista autorica ističe razliku između prosocijalnog ponašanja i altruizma, naglašavajući kako *altruizam* nije potaknut očekivanjem i ostvarenjem neke recipročne koristi iz vanjskih izvora, već su kod takvog ponašanja interesi drugih stavljeni iznad osobnih. S takvim određenjem altruizma slaže se i još starija, Hoffmanova definicija (1979; prema Haski-Leventhal, 2009), naglašavajući nepostojanje svjesnog očekivanja nagrade za pružatelja pomoći. Tako definiran altruizam naizgled se razlikuje od dominantnog pristupa u ovome radu, tzv. egoističnog. Naime, neki autori ističu kako „čisti" altruizam, kako ga prije navedene definicije opisuju, zapravo ne postoji, tj. da je svaki altruistični čin bazično egoističan. David Horton Smith (2000; prema Haski-Leventhal, 2009) tako definira altruizam kao unutarnju tendenciju grupe ili pojedinca ka pružanju pomoći drugima, ali s ciljem povećanja zadovoljstva *pomagača*. Budući da se osnovna postavka ovog rada temelji na evolucijskom objašnjenju altruizma, a evolucijska perspektiva je zapravo egocentrična, taj pristup će kasnije biti više razmotren.

Ako su dobročinstvo, prosocijalno ponašanje i altruizam, doduše ovisno o tumačenju, sinonimi, ostaje pitanje određenja *volonterstva*. Naime, sve definicije volonterstva ističu *slobodnu volju* pomagača, a većina njih slaže se još u trima točkama; volontiranje je ponašanje *bez materijalne nagrade*, usmjereno *pomaganju potrebitih, nepoznatih ljudi, dugotrajnijeg karaktera* u nekom *formalnom okruženju* (Cnaan, Handy i Wadsworth, 1996; prema Haski-Leventhal, 2009). Volonterstvo se, dakle, jedino izuzima iz ovog izjednačavanja, budući da u

većini definicija uključuje koncept slobodne volje i naglašava trajniji i formalizirani karakter, dok ostali nazivi za pomagačko ponašanje to ne ističu.

Tri razine razmatranja altruizma – „makro“, „mezo“ i „mikro“

Većina dosadašnjih razmatranja i istraživanja altruizma može se smjestiti u tri kategorije, tj. razine - *makro* koja se bavi prosocijalnim ponašanjem u kontekstu grupa i većih organizacija, *mezo* koja se bavi dijadama pomagač-primatelj pomoći u specifičnim situacijama te *mikro* koja nastoji objasniti porijeklo prosocijalnih tendencija te varijacije u njima (Penner, Dovidio, Piliavin i Schroeder, 2005). Iako se ovaj rad može primarno svrstati u mikro razinu, u njemu se isprepliću i elementi makro i mezo razine, te je stoga za šire razumijevanje altruizma potrebno ukratko objasniti i njih.

Makro razina razmatranja altruizma bavi se objašnjenjem volonterstva kako je prethodno definirano, tj. planiranog prosocijalnog ponašanja u organizacijskom kontekstu koje traje određeno vremensko razdoblje te kooperativnog ponašanja u kojem su pomagač i primatelj pomoći međuovisni, a pružena pomoć ima direktne implikacije za osobne i kolektivne ishode (Penner, 2002; prema Penner i sur., 2005). Budući da jednokratne dobrotvorne aktivnosti predstavljene u ovom istraživanju dijele određene elemente s volonterstvom kako je prethodno definirano, razmatranja varijabli koje utječu na odluku o volontiranju bit će obuhvaćene kasnije u vidu socijalne perspektive altruizma.

Ključna pitanja mezo razine razmatranja altruizma su *kada* i *zašto* ljudi pomažu u specifičnim situacijama. Prvo pitanje poznato je iz brojnih istraživanja u socijalnoj psihologiji, od kojih se ističe ono Latanéa i Darleya (1970; prema Penner i sur., 2005), koji su kao faktore odluke o pomoći istaknuli prepoznavanje situacije kao ugrožavajuće za pojedinca, u kojoj je nužna pomoć promatrača, preuzimanje osobne odgovornosti te odabir načina pomoći. Ovaj model pokazao se primjenjivim u brojnim situacijama koje uključuju odluku o prosocijalnom ponašanju, od sprječavanja neke osobe da vozi u alkoholiziranom stanju, do odluke o doniranju organa rođaku (Schroeder i sur., 1995; prema Penner i sur., 2005). Drugi istaknuti model koji na mezo razini objašnjava zašto ljudi pomažu je onaj ekonomski, prema kojem su ljudi motivirani maksimalizirati nagrade, a minimalizirati troškove nekog pomagačkog čina. Prema ovom modelu, ljudi relativno racionalno odlučuju o pomaganju i primarno su motivirani vlastitim interesima, što upućuje na egoistični pristup altruizmu, kojeg primarno objašnjava evolucijska psihologija. U ovom je objašnjenju stoga vidljivo ispreplitanje perspektiva altruizma i nemogućnost njihova potpunog odvajanja.

Posljednja razina analize altruizma uključuje evolucijska, biološka i genetska, razvojna te objašnjenja porijekla prosocijalnih tendencija iz područja psihologije ličnosti. Budući da je ovo istraživanje primarno orijentirano na mikro razinu, ovim objašnjenjima posvetit će se osobita pažnja kroz sljedeći odjeljak.

Egocentrični pristup altruizmu

Nakon prethodnog prikaza različitih razina s kojih se može promatrati neko prosocijalno ponašanje, treba istaknuti da većina istraživanja ipak potkrepljuje percepciju ljudskih bića kao racionalnih i ekonomičnih. Kako Schein (1980; prema Haski-Leventhal, 2009) navodi, ljudi su motivirani uglavnom vlastitim potrebama, željama, zadovoljstvom, i u konačnici temeljnim evolucijskim motivima - reprodukcijom i preživljavanjem. Prema takvom egocentričnom pristupu, svaki altruističan čin usmjeren je ka budućim materijalnim i nematerijalnim koristima za pomagača koje on može steći direktno ili indirektno. Dakle, jedini „pravi“ motivi nekog prosocijalnog ponašanja su vlastita korist i zadovoljstvo (Clohesy, 2000; Khalil, 2004; prema Haski-Leventhal, 2009). Ovaj pristup stoga na emocionalne procese kod pomagača, poput emocija empatije i simpatije, suosjećanja i želje za žrtvovanjem za dobrobit drugog gleda samo kao na sredstva za poboljšanje slike o sebi i socijalnog statusa.

Povijest egocentričnog pristupa altruizmu

Egocentrični pristup altruizmu ne može se u potpunosti razumjeti bez filozofskog razmatranja moralnosti. Naime, začetak ideje o altruizmu motiviranom vlastitim interesom pomagača vidljiv je u utilitarističkom pristupu moralnosti, čija je temeljna postavka da ljudi rezoniraju poput „kalkulatora vlastitih interesa“, vođenih vlastitom ugodom ili patnjom (Batson, 1991; prema Haski-Leventhal, 2009; str. 274). Prema jednom od vodećih utilitarističkih teoretičara, Johnu Stuartu Millu (1861; prema Haski-Leventhal, 2009), altruizam je rezultat socijalizacije, pa se ljudi mogu ponašati prosocijalno ako su naučili da im takvo ponašanje može donijeti koristi, ili neki oblik štete ukoliko se tako ne ponašaju. Adam Smith (prema Haski-Leventhal, 2009) razlaže tu utilitarističku koncepciju moralnosti ističući kako se altruizam događa kada pojedinac osjeti neugodu i uzrujanost zbog patnje drugoga. Stoga, motiv nekog prosocijalnog čina treba potražiti u želji da se smanji vlastita neugoda, da se poboljša društveni aspekt slike o sebi ili pak izbjegne društvena osuda ili samoosuda.

Egocentrična perspektiva u razvojnoj, evolucijskoj i socijalnoj psihologiji

Tri su psihološke discipline koje dominantno objašnjavaju egocentrični pristup altruizmu: *razvojna, evolucijska te socijalna psihologija.*

Altruizam u razvojnoj psihologiji

Razvojna psihologija drži da su djeca po rođenju egoistična, a da je altruizam produkt socijalizacije (Haski-Leventhal, 2009). U ovaj pristup ubraja se i Freudova koncepcija djeteta koje voli samo sebe, a ljubav prema roditeljima vidi također kao egoistično motiviranu, za zadovoljenje djetetovih potreba. Razvoj pojedinca tako je rezultat interakcije između borbe za vlastitu sreću, tj. egoizma, i impulsa prema udruživanju s drugima u zajednici, tj. altruizma. Razvojem superega koji potiskuje sebične potrebe raste količina prosocijalnih tendencija kao rezultat krivnje ili kao produkt stečenih vrijednosti i standarda (Freud, 1920; prema Haski-Leventhal, 2009).

Altruizam u evolucijskoj psihologiji

Iako neki začetak ideje egocentričnog pristupa altruizmu pripisuju utilitarističkom pravcu filozofije morala, većina ipak tu zaslugu pripisuje evolucijskim biolozima, prije svega Charlesu Darwinu (1874; prema Krebs, 2005) koji je izrazio sumnju u prednost dobroćudnih i suosjećajnih roditelja nad onima sebičnijima i podmuklijima s obzirom na broj potomaka. Stoljeće kasnije, Williams (1989; prema Krebs, 2005) evaluirajući Darwinove evolucijske postavke zaključuje kako je malo vjerojatno da su organizmi stvoreni za ikoju drugu svrhu osim za promicanje vlastitog interesa. Ovu tezu proširuje Dawkins (1989; prema Krebs, 2005) objašnjavajući kako sve što je evoluiralo prirodnom selekcijom mora biti sebično. Naime, slikovito rečeno, ako se želi izgraditi društvo u kojem će pojedinci velikodušno i nesebično kooperirati i pridonositi općem dobru, pritom se ne treba očekivati velika pomoć biologije.

Suvremene evolucijske koncepcije općenito se slažu oko postavke da prosocijalne tendencije postoje kod ljudi zbog genetičkih predispozicija za takva ponašanja te evolucijskih prednosti u vidu preživljavanja i reprodukcije (Barret i sur., 2002; Buss, 2003; prema Penner i sur., 2005). Tri su ključna mehanizma koja objašnjavaju altruizam s evolucijskog stajališta, specifičnije iz sociobiološkog kuta: *srodnički altruizam, recipročni altruizam* te *grupna selekcija.* Iako ova tri mehanizma ne mogu objasniti pomaganje nepoznatim ljudima, za koje postoji mala vjerojatnost da takvo ponašanje mogu uzvratiti, zbog šireg razumijevanja ovog rada potrebno ih je ipak ukratko pojasniti.

Srodnički altruizam odnosi se na prosocijalna ponašanja prema genetskim srodnicima, čiji je krajnji cilj preživljavanje vlastitih gena (Piliavin i Charng, 1990; Sigmund i Hauert, 2002; prema Haski-Leventhal, 2009). Istraživanja uglavnom potvrđuju ovu postavku pronalazeći veći stupanj prosocijalnog ponašanja upućenog prema rođacima, nego prema nepoznatim ljudima (Barret i sur., 2002; prema Penner i sur., 2005).

S druge strane, recipročni altruizam pruža objašnjenje evolucijskih prednosti uslijed pomaganja nesrodnicima. Naime, prema ovoj ideji ljudi odabiru pomoći onima koji bi u mogućnosti mogli pomoći njima samima ili njihovim srodnicima (Piliavin i Charng, 1990; prema Haski-Leventhal, 2009). Dokazi za djelovanje ovog mehanizma vidljivi su u eksperimentalnim istraživanjima kooperativnosti, gdje recipročne ili „tit-for-tat" strategije, kada igrači odgovaraju u skladu s prethodnim potezom svojih partnera, proizvode veće dobiti negoli ikoje druge strategije (Axelrod, 1984; prema Penner i sur., 2005).

Treći sociobiološki mehanizam, grupna selekcija, objašnjava veću sklonost pomaganju članovima vlastite grupe koja ne mora uključivati srodnike (Haski-Leventhal, 2009). Naime, ako su dvije skupine u direktnoj kompeticiji, grupa s većim brojem altruista bit će u prednosti u odnosu na grupu sastavljenu uglavnom od sebičnih pojedinaca. Na populacijskoj razini, broj fenotipskih (i pretpostavljeno genotipskih) altruista će nadmašiti broja sebičnih pojedinaca (Sober i Wilson, 1999; prema Penner i sur., 2005). No, ovo objašnjenje altruizma nema još dovoljno empirijske potvrde.

Altruizam i socijalni status

Pomaganje nepoznatim ljudima, za koje postoji mala vjerojatnost da će takvo ponašanje uzvratiti, te se ne može objasniti ni recipročnim altruizmom, nije rijetkost, i stoga predstavlja izazov evolucijskoj psihologiji. Naime, postavlja se pitanje koje su evolucijske koristi takvog ponašanja i tko ih može pružiti. Osnovno objašnjenje nudi strategija podizanja vlastitog socijalnog statusa pomoću prosocijalnog ponašanja. Naime, ova strategija može se objasniti mehanizmom *indirektnog reciprociteta*. Iako neki altruistični pojedinac ne mora biti direktno nagrađen od strane osobe kojoj je pomogao, informaciju o njegovom prethodnom ponašanju mogu iskoristiti njegovi potencijalni partneri pri odluci o budućim interakcijama (Nowak i Sigmund, 1998; prema Oda, Niwa, Honma i Hiraishi, 2011). Dakle, ljudi su motivirani ponašati se altruistično prema članovima svoje zajednice kako bi sebe predstavili vrijednima sličnog tretmana od strane potencijalnih partnera. Ovu evolucijsku strategiju potkrepljuju nalazi brojnih eksperimentalnih istraživanja. Tako je utvrđena veća količina prosocijalnog ponašanja kada je ono javno, tj. vidljivo drugima koji mogu takvo ponašanje uzvratiti (Barclay, 2004; Milinski, Semmann i Krambeck, 2002; prema Mifune, Hashimoto i Yamagishi, 2010; Bereczkei, Birkas i Kerekes, 2007).

Također, evolucijski psiholozi pretpostavljaju i postojanje tzv. *kompetitivnog altruizma*, tj. nastojanja prosocijalnog pojedinca da nadmaši druge u svom dobročinstvu (Hardy i Van Vugt; prema Anderson i Kilduff, 2009). Naime, istraživanja potvrđuju postojanje kompetitivnog altruizma kada je takvo ponašanje usmjereno prema članovima vlastite grupe, upućujući na viši

socijalni status onih pojedinaca koji su u većoj mjeri nudili pomoć članovima vlastite grupe, a istovremeno tražili manje pomoći (Flynn i sur., 2006; prema Anderson i Kilduff, 2009). Ipak, postojanje ovog mehanizma kod pomaganja nepoznatim ljudima još je otvoreno pitanje (Barclay, 2004).

Altruizam u socijalnoj psihologiji

Istraživanja u području socijalne psihologije altruizam promatraju kao rezultat interakcije osobnih i situacijskih faktora (Monroe, 1996; prema Haski-Leventhal, 2009).

Situacijski faktori altruizma

Iako literatura na području prosocijalnog ponašanja ističe brojne situacijske odrednice, ovaj rad bavi se samo jednom takvom, načinom izricanja dobrotvorne namjere.

Način izricanja i altruizam

Jedan od najvažnijih uvjeta za djelovanje mehanizma podizanja vlastitog socijalnog statusa na temelju prethodnog prosocijalnog ponašanja je socijalna informacija o takvom ponašanju. U realnim životnim situacijama, informacija o dobrotvorstvu članova neke grupe je indirektna, tj. širi se uglavnom kroz kasnije razgovore i „tračeve“ (Bereczkei i sur., 2007). Ipak, njome se pokušalo manipulirati u eksperimentalnim istraživanjima koja su simulirala realne uvjete donošenja odluke o prosocijalnom ponašanju. Tako je potvrđeno kako su ljudi spremniji iskazati svoju dobrotvornu namjeru kada to čine usmeno, pred ostalim članovima grupe, negoli ako to čine sami za sebe, pismeno. U tom potonjem slučaju, kada se namjera izriče privatno, ostaje mogućnost širenja informacije o dobročinstvu naknadno kroz razgovore članova grupe, ali očekivanje da će ostali nagraditi prosocijalno ponašanje pojedinca ne predstavlja direktnog motivatora prosocijalnog ponašanja (Bereczkei i sur., 2007). Također, javnošću kao situacijskim faktorom manipuliralo se i u istraživanjima koja su prosocijalna ponašanja istraživala pomoću eksperimentalnih igara. Tako je pronađeno da prisutnost suptilnih znakova promatranja, poput slike očiju, povećava količinu novca koju pojedinac donira, a medijator tog odnosa je očekivanje socijalne nagrade, tj. podizanja vlastitog socijalnog statusa (Oda i sur., 2011). Također, kada je manipulirana i grupna pripadnost primatelja novca, utvrđeno je veće davanje pripadniku vlastite grupe, ali samo uz prisutnost očiju kao suptilnog znaka prisutnosti treće osobe (Mifune i sur., 2010).

Osobni faktori altruizma

Neki autori su istražujući osobne faktore altruizma nastojali pronaći osobine koje opisuju tzv. *prosocijalnu ličnost*, te tako uočili dvije dimenzije (Penner i sur., 1995; prema Penner i sur., 2005). Prva se odnosi na prosocijalne misli i osjećaje, poput osjećaja odgovornosti i tendencije doživljavanja kognitivne i emocionalne empatije, a za koje je nađena povezanost s osobinom

ugodnosti iz petofaktorskog modela (Graziano i sur., 2004; prema Penner i sur., 2005). Druga dimenzija se pak odnosi na percepciju sebe kao kompetentne i osobe sklone pomaganju. Navedene dimenzije pokazale su se povezanima s različitim oblicima prosocijalnog ponašanja (Borman i sur., 2002; Eisenberg i sur., 2002; Penner, 2002; Unger i Thumuluri, 1997; prema Penner i sur., 2005).

Neki od osobnih korelata altruizma uključeni su u ovo istraživanje te će specifičnije biti razmotreni u sljedećim odjeljcima.

Spol i altruizam

Nalazi o većoj kooperativnosti, empatiji i brižnosti žena konzistentno su potvrđivani u brojnim istraživanjima u području evolucijske i socijalne psihologije te kulturalne antropologije (Geary, 1998; Mealey, 2000; prema Bereczkei i sur., 2007). Ipak, moglo bi se prije govoriti o relativnoj rodnoj razlici, budući da su neke eksperimentalne studije ukazale na veću prosocijalnost žena kada su troškovi takvog čina veći, dok su muškarci altruističniji kada je potrebno uložiti manje truda (Andreoni i Vesterlund, 2001).

Religioznost i altruizam

Konceptualizacije religioznosti brojne su, ali ona se općenito definira kao osobno osvjedočenje, tj. stil života i ponašanja koji je u odnosu s osobnim Bogom (Ćorić, 1998). Također, većina podjela religioznosti svodi se na onu Allportovu (1950; prema Ćorić, 1998) između ekstrinzične i intrinzične. Ekstrinzično religiozni tako koriste religiju više kao instrument za postizanje vlastitih interesa, dok oni intrinzično religiozni u samoj vjeri pronalaze glavnu motivaciju i uistinu žive svoju vjeru, prihvaćajući je i njegujući zbog samih njezinih vrednota. Iako su prvotno ova dva oblika religioznosti smatrana suprotnim krajevima jednog kontinuuma religioznosti, kasnije je utvrđeno kako pojedinac ne spada isključivo ni u jednu od ovih kategorija, već može naginjati jednoj, istovremeno pokazujući karakteristike i druge (Ćorić, 1998).

Dosadašnji nalazi o odnosu religioznosti i altruizma nisu konzistentni po pitanju postojanja ikakvih veza te njihova smjera. Tako neka istraživanja nalaze pozitivnu vezu praktične religioznosti i aktivnosti doniranja krvi (Healy, 2000; prema Post, Johnson, McCullough i Schloss, 2003), dok druga navode kako su intrinzično religiozni ljudi skloniji nuditi pomoć potrebitome, bez obzira traži li ju on ili ne, za razliku od ekstrinzično religioznih koji ju nude samo kada je potreba izražena eksplicitno (Batson i Gray, 1981; prema Post i sur., 2003). Također, neka istraživanja ne nalaze razliku između onih intrinzičnije i ekstrinzičnije religioznih u spremnosti na volontiranje (Bernt, 1989; prema Post i sur., 2003), kao niti povezanost između vremena provedenog u volontiranju te religiozne motivacije (Cnaan,

Kasternakis i Wineburg, 1993; prema Post i sur., 2003). Kod nekih specifičnih oblika prosocijalnog ponašanja, poput doniranja organa, rezultati su još različitiji. Tako je nađeno da što su jača spiritualna religiozna vjerovanja osobe, to je njen stav prema doniranju organa negativniji, što se može objasniti konfliktom između temeljnih uvjerenja o zagrobnom životu i prosocijalnog ponašanja u ovozemaljskom životu (Kniss i Campbell, 1997; prema Post i sur., 2003).

Budući da su rezultati istraživanja odnosa religioznosti i altruizma nejednoznačni, ne može se izvesti specifična hipoteza o odnosu religioznosti i altruizma. No, treba imati na umu da su oni dijelom uvjetovani i različitom metodologijom ovih navedenih istraživanja, po pitanju operacionalizacije religioznosti, ali i prosocijalnog ponašanja. Naposljetku, pitanje motivacije religioznih ljudi za pomaganje drugima s obzirom na njihovu dominantnu orijentaciju ostaje otvoreno pitanje.

Empatija i altruizam

Određenja empatije također su brojna i teško je obuhvatiti širok spektar kognitivnih i emotivnih doživljaja koje ona uključuje. No, ipak se većina teoretičara slaže kako empatiziranje uključuje dijeljenje čuvstava s drugima koje opažamo, razlikujući kognitivni aspekt empatije koji se odnosi na razumijevanje stanja svijesti druge osobe, dok emocionalni predstavlja samo usklađivanje vlastitih osjećaja s onima druge osobe. Iako su te dvije komponente isprepletene, većina istraživanja bavi se njenom emocionalnom komponentom (Raboteg-Šarić, 1995).

Veza empatije i altruizma može se objasniti na dva načina. Kao prvo, identifikacijom s drugima, potencijalni pomagač može osjetiti sekundarnu nelagodu, nastojeći ju prevladati upravo nekim prosocijalnim činom. S druge strane, empatija može potaknuti iskrenu želju za pomaganjem drugima. Ova objašnjenja ponovno odražavaju dva pristupa altruizmu: egoistični i „čisti“ altruistični. Autori jedne skale emocionalne empatije korištene u ovom istraživanju istaknuli su upravo empatičnu tendenciju kao jedinog prediktora prosocijalnog ponašanja među različitim osobnim faktorima (Mehrabian i Epstein, 1972).

Makijavelizam i altruizam

Makijavelizam se prema autorima najpoznatijeg mjernog instrumenta za mjerenje ove crte ličnosti, MACH-IV upitnika, definira kao sklonost cinizmu, manipulativnosti i vjerovanju da cilj opravdava sredstva (Christie i Geis, 1970; prema Gunnthorsdottir, McCabe i Smith, 2002). Tako se oni visoko na makijavelizmu prepoznaju po općenito hladnom stavu, oportunističkom vrednovanju socijalnih normi, mogućnosti da smireno identificiraju optimalnu strategiju u pojedinoj situaciji i ponašanju usmjerenom prema vlastitim interesima (Hawley, 2006).

S obzirom na navedene osobine makijavelista, ne iznenađuju dosljedno utvrđene negativne korelacije makijavelizma i empatije te manja vjerojatnost prosocijalnog ponašanja u simuliranoj situaciji hitnosti onih visoko na makijavelizmu (Barnett i Thompson, 1985; Wolfson, 1981; prema Wilson i sur., 1996). Također, u prethodnom istraživanju koje je uključivalo realnu dobrotvornu inicijativu utvrđena je negativna prediktivna značajnost makijavelizma u objašnjenju dobrotvornog ponašanja prema nepoznatim ljudima (Bereczkei i sur., 2007).

Cilj, problemi i hipoteze istraživanja

Cilj

Ispitati međuodnos različitih osobnih i situacijskih varijabli, dobrotvorne namjere i socijalnog statusa studenata.

Problemi

1. Utvrditi postoji li razlika u frekvenciji dobrotvorne namjere s obzirom na način njezina iskazivanja, tj. javnost ili privatnost.
2. Utvrditi postoji li razlika u promjeni socijalnog statusa studenata koji su iskazali spremnost na dobrotvorni čin i onih koji to nisu, s obzirom na način iskazivanja takve namjere.
3. Utvrditi mogućnost predviđanja dobrotvorne namjere na temelju nekih osobnih obilježja studenata (spol, makijavelizam, emocionalna empatija i religioznost) i situacijskog faktora - načina iskazivanja takve namjere.

Hipoteze

1. Postoji razlika u frekvenciji dobrotvorne namjere s obzirom na način njezina iskazivanja, i to takva da su studenti spremniji iskazati namjeru u situaciji kada to čine javno, pred ostalim kolegama, u odnosu na situaciju privatnog izricanja, kada to čine pismenim putem, bez uvida ostalih kolega u odgovore.
2. Postoji razlika u promjeni socijalnog statusa između studenata koji su iskazali dobrotvornu namjeru i onih koji to nisu učinili, ali samo u situaciji javnog izricanja. Naime, socijalni status dobrotvora u situaciji javnog izricanja raste između dva sociometrijska mjerenja, dok status onih koji nisu iskazali svoju dobrotvornu namjeru opada. U situaciji privatnog izricanja nema takve razlike, tj. socijalni status studenata ne mijenja se ovisno o njihovoj dobrotvornoj namjeri.
3. Najbolji prediktor dobrotvorne namjere je način njezina iskazivanja, i to takav da su studenti skloniji izraziti dobrotvornu namjeru u javnim uvjetima, u odnosu na privatne. Među ostalim osobnim varijablama, spol i empatija pozitivni su, a makijavelizam

negativan prediktor dobrotvorne namjere. S obzirom na prijašnje nejednoznačne rezultate po pitanju smjera povezanosti religioznosti i dobročinstva, očekuje se da će religioznost biti značajan prediktor, ali nespecificiranog smjera.

Metoda

Sudionici

U cjelokupnom istraživanju sudjelovalo je 66 studenata druge godine integriranog studija medicine na Medicinskom fakultetu u Osijeku. Iako je planiran uzorak čitave studijske godine koji uključuje 69 studenata, u prvom i trećem dijelu istraživanja troje istih studenata odbilo je sudjelovanje, te je tako u obradu uzet samo uzorak studenata s potpunim podacima iz sva tri dijela istraživanja.[1] Od ukupnog broja sudionika, 30 ih je bilo muškog, a 36 ženskog spola, u dobnom rasponu od 19 do 31 godine (M = 20,08; SD = 1,50).[2]

Instrumenti

U prvom dijelu istraživanja korišten je anketni upitnik općih podataka i sociometrijski upitnik, konstruirani za potrebe ovog istraživanja, MACH-IV upitnik (Christie i Geis, 1970; prema Reimers, 2004) za mjerenje makijavelizma te Skala za mjerenje emocionalne empatije (Mehrabian i Epstein, 1972) koja mjeri individualne razlike u sposobnosti empatiziranja. U drugom dijelu dobrotvorna namjera ispitana je na dva načina s obzirom na dvije eksperimentalne situacije: anketnim upitnikom volonterske inicijative u situaciji privatnog izricanja, te istim pitanjima, ali usmenim putem, u situaciji javnog izricanja. U trećem dijelu istraživanja za ponovno mjerenje socijalnog statusa korišten je isti sociometrijski upitnik kao i u prvom dijelu.

Anketni upitnik općih podataka

Anketni upitnik općih podataka sastavljen za potrebe ovog istraživanja sadrži četiri pitanja kojima su se tražili podaci o e-mail adresi sudionika, dobi, spolu i važnosti religije u životu. Potonja varijabla ispitana je pomoću čestice „Koliko Vam je religija važna u životu?“, na koju su sudionici odgovarali na skali Likertovog tipa od 5 stupnjeva (1- u potpunosti nevažna; 5- izuzetno važna).

[1] Naime, u prvom dijelu istraživanja dvoje studenata odbilo je sudjelovanje u skladu sa svojim pravima koje imaju kao sudionici, izrečenima na početku istraživanja. Također, jedna studentica odbila je ispuniti sociometrijski upitnik zbog „nedovoljnog poznavanja kolega“, te je time isključena iz obrade zbog nepotpunih podataka. U trećem dijelu istraživanja koje je uključivalo ponovljeno mjerenje sociometrijskog statusa i koje je prikazano sudionicima kao nezavisno istraživanje, isti sudionici su odbili sudjelovanje.

[2] Samo jedan sudionik u dobi od 31 godine predstavlja stršeću vrijednosti koja narušava normalitet distribucije dobi.

Sociometrijski upitnik

Sociometrijski upitnik, također konstruiran za potrebe ovog istraživanja, sadrži šest pitanja namijenjenih ispitivanju socijalnog statusa studenata, a na svako pitanje sudionici su odgovarali imenovanjem triju kolega koji su stalni pripadnici pojedine vježbovne skupine na kolegiju Biokemija 2. Sudionicima je napomenuto kako nominirati mogu samo kolege koji s njima *inače,* prema službenom popisu, pohađaju vježbe iz navedenog kolegija. Naime, iako studenti trebaju poštovati pripadnost vježbovnoj skupini i dolaziti na vježbe prema tom rasporedu, može se dogoditi i poneko premještanje studenata za pojedinu vježbu, pa se ovim isticanjem upute nastojalo eliminirati moguće zabune i krive interpretacije zadatka. Tri pitanja odnose se na procjenu poželjnosti kolege prema emocionalnom kriteriju („S kim bi najradije bio prijatelj?“, „S kim bi najradije išao na ljetovanje?“ i „Za koga misliš da bi mu mogao reći svoje osobne probleme?“), a tri prema funkcionalnom kriteriju („S kim bi, kada bi mogao birati, najradije bio u grupi za seminare?“, „Kome bi se obratio za pomoć kada bi se našao u teškoj situaciji vezanoj uz tvoj akademski život?“ i „Koga smatraš najprimjerenijom osobom za organizaciju neke zabave?“). Svaki član pripadajuće vježbovne skupine mogao je biti samo jedanput naveden kao odgovor na pojedino pitanje, ali je mogao biti ponovno nominiran u nekom sljedećem pitanju. Svako imenovanje pojedinog sudionika bodovano je s jednim bodom, te je njegov ukupan socijalni status izračunat kao zbroj svih bodova, podijeljen s *N sudionika iz pojedine skupine koji su dali procjene – 1*, što predstavlja korekciju zbog nejednakog broja studenata u vježbovnim skupinama. To je učinjeno za oba mjerenja socijalnog statusa, a korelacija između ta dva mjerenja očekivano je visoka i pozitivnog smjera ($r(66) = ,86$; $p < ,01$).

MACH-IV upitnik

MACH-IV upitnik danas je najkorišteniji instrument za mjerenje makijavelizma kao crte ličnosti, a sadrži 20 čestica, 10 pozitivno i 10 negativno usmjerenih, koje se procjenjuju na skali Likertovog tipa od 1 (uopće se ne slažem) do 7 (u potpunosti se slažem) (McHoskey i sur., 1998; prema Jakobwitz i Egan, 2006). Upitnik je moguće primijeniti na osobe u dobi od 18 do 65 godina starosti. Na hrvatski prevedena verzija ovog upitnika preuzeta je iz jednog prethodnog istraživanja studenata Studija psihologije u Osijeku, korištenog u svrhu provjere konstruktne valjanosti novog mjernog instrumenta koji je uključivao makijavelizam kao jednu od crta ličnosti. Nalaze faktorsko analitičkih studija ovog upitnika teško je integrirati zbog različitih tehnika faktorske analize, naziva tih faktora te uzoraka na kojima su rađene. Iako se obično govori o petofaktorskoj strukturi upitnika (subskale Obmana, Laskanje, Nemoralnost, Cinizam i Rezidual), ali s različitom raspodjelom čestica u različitim uzorcima (Kwang i Marsella, 1977), veća slaganja postoje oko dvofaktorske strukture. Naime, studije uglavnom potvrđuju razliku

između čestica koje opisuju makijavelističke taktike i ciničan pogled na svijet (Paulhus, 1982; prema Fehr, Samsom i Paulhus, 1992). Iako je ponekad potrebno razlikovati ova dva faktora makijavelizma, Martinez (1981; prema Fehr i sur., 1992) ističe kako je ukupni rezultat cijele skale korisniji u predviđanju specifičnog ponašanja, te je stoga i u ovom istraživanju korišten takav ukupan rezultat. Maksimalan broj bodova koje sudionik može postići je 140, a minimalan 20 bodova.

U ranijim istraživanjima pouzdanost unutarnje konzistencije MACH-IV upitnika iznosila je ,79 (Christie, 1970; prema Reimers, 2004), dok su u novijim istraživanjima dobiveni koeficijenti šireg raspona, od ,59 do ,88 (Barbuto i Reimers, 2002; prema Reimers, 2004). Općenito, kritike upućene na ovaj instrument odnose se na visoke korelacije rezultata na ovoj skali i na nekim mjerama socijalne poželjnosti, a koje mogu biti razlog ovako različitih nalaza pouzdanosti. U ovom istraživanju koeficijent unutarnje konzistencije cjelokupne skale iznosi ,69.

Skala za mjerenje emocionalne empatije (EETS; Emotional Empathic Tendency Scale)

Ovaj upitnik jedan je od najčešće korištenih instrumenta za mjerenje individualnih razlika u sposobnosti empatiziranja. Sastoji se od 33 čestice, 16 pozitivno i 17 negativno usmjerenih. Iako originalni oblik upitnika predviđa 9 mogućih odgovora na svako pitanje, od +4 (potpuno slaganje), preko 0 (niti se slažem, niti se ne slažem) do -4 (potpuno neslaganje), u ovom istraživanju korišten je jednostavniji oblik skale s tri stupnja (1- nikako se ne slažem; 2- djelomično se slažem; 3- potpuno se slažem). Takav oblik skale korišten je i ranije u nekim istraživanjima na odraslim osobama u Hrvatskoj (Pešić, 1989; Franić, 2006). Maksimalan broj bodova na ovakvoj prilagođenoj skali iznosi 99, a minimalan 33. Za potrebe ovog istraživanja učinjen je prijevod upitnika na hrvatski jezik metodom „tri slijepe točke“, gdje su dva nezavisna prevoditelja prevodila upitnik na hrvatski jezik, potom je odabrana najbolja verzija prijevoda, te takva na koncu dana trećoj osobi na prijevod natrag na engleski jezik.

Autori ovog upitnika ističu 7 subskala koje obuhvaćaju sljedeće aspekte emocionalne empatije: osjetljivost prema osjećajima drugih (sklonost emocionalnoj zarazi), uvažavanje osjećaja nepoznatih i udaljenih osoba, ekstremna emocionalna osjetljivost, ganutost pozitivnim iskustvima drugih, ganutost negativnim iskustvima drugih, tendencija doživljavanja simpatije te želja da se bude u kontaktu s drugima koji imaju problema. Korelacije među navedenim subskalama su značajne i veće od ,30, a prednost korištenja ukupnog rezultata cijele skale u predviđanju eksperimentalnog ponašanja ističu i sami autori (Mehrabian i Epstein, 1972).

Split-half pouzdanost dobivena od strane samih autora skale iznosi ,84 (Mehrabian i Epstein, 1972), dok koeficijent unutarnje konzistencije dobiven na uzorku hrvatskih studenata

iznosi ,79 (Franić, 2006). U ovom istraživanju Cronbach-alpha koeficijent cijele skale iznosi također ,84.

Anketni upitnik dobrotvorne inicijative

Ovaj upitnik kreiran je za potrebe drugog dijela ovog istraživanja, tj. za ispitivanje namjere studenata za sudjelovanjem u jednokratnim dobrotvornim aktivnostima. Sadrži pitanja o imenu i prezimenu, e-mail adresi sudionika te popis osam dobrotvornih aktivnosti. Te aktivnosti kreirane su prema nekim postojećim volonterskim aktivnostima Volonterskog centra Osijek, ali koje traže dugotrajniji angažman, te prema općenitijim potrebama socijalno, materijalno i zdravstveno ugroženih pojedinaca i skupina. Također, nastojalo se uključiti podjednak broj interesno općenitijih aktivnosti te onih specifičnijih za medicinsku struku. Aktivnosti su sljedeće: socijalne aktivnosti za djecu i mlade (npr. kreativne skupine u vrtićima, školama, udrugama), zdravstveno-edukativne aktivnosti za različite rizične skupine (npr. edukacija o različitim bolestima), organizacija različitih humanitarnih akcija za potrebite građane, prevencija ovisnosti, medicinsko-psihološka podrška osobama s invaliditetom i drugim posebnim potrebama, medicinsko-psihološka podrška beskućnicima, pomoć u učenju osnovnoškolcima, srednjoškolcima ili studentima te medicinsko-psihološka podrška starim i nemoćnim osobama. Ovaj upitnik projiciran je i na zidu pomoću računala, s razlikom u načinu izricanja dobrotvorne namjere u pojedinom uvjetu. Tako su spremnost na dobrotvorni čin sudionici u privatnim uvjetima izražavali zaokruživanjem proizvoljnog broja navedenih aktivnosti, a oni u javnim uvjetima to su činili dizanjem ruku i navođenjem rednog broja pojedine aktivnosti. Osobne podatke (ime i prezime te e-mail) davali su samo sudionici koji su izrazili dobrotvornu namjeru.

Postupak

Cjelokupno istraživanje odvijalo se u tri dijela, sukcesivno tijekom mjeseca listopada 2013. godine. Provodilo se grupno, u četirima vježbovnim skupinama iz kolegija Biokemija 2. Studenti su u te skupine raspoređeni na početku nastave iz tog kolegija, prema abecedi.

1. dio istraživanja

Prvi dio istraživanja uključivao je ispitivanje potencijalnih prediktorskih varijabli dobrotvorne namjere te socijalnog statusa studenata. Ovaj dio istraživanja prezentiran je kao diplomski rad same autorice cijelog istraživanja, ali bez aludiranja na sljedeća dva dijela istraživanja. Naime, zbog prirode i samog cilja istraživanja bilo je potrebno prikazati svaki dio kao zasebno istraživanje, nezavisno od prethodnog. Ispitivanje se odvijalo u četiri navrata, u dvjema skupinama na početku, a u dvjema na kraju vježbi iz prethodno navedenog kolegija. Iako su s izvoditeljima nastave iz tog kolegija prethodno dogovoreni svi termini istraživanja, i to na

početku vježbi, u tim dvjema skupinama dogodila se nepredviđena promjena rasporeda, pa je bilo nužno provesti ispitivanje nakon završetka vježbi. Prije početka rada sudionicima je dana uputa te im je istaknuto kako u bilo kojem trenutku istraživanja imaju pravo odustati te da će njihovi podaci prije ulaska u bazu biti šifrirani samo brojem te kao takvi obrađivani. Također, naglašena im je i potreba za navođenjem e-mail adrese koja sadrži njihovo ime i/ili prezime, primjerice službene adrese koju su dobili od fakulteta. Takva identifikacija sudionika bila je nužna zbog povezivanja njihovih rezultata u sljedeća dva dijela istraživanja, a sudionicima se opravdala potrebom i obvezom istraživača za obavještavanjem sudionika o samom istraživanju i rezultatima. Smatralo se da će ju sudionici tako prezentiranu doživjeti manje „osobnom“ negoli navođenje punog imena i prezimena. Ispunjavanje upitnika nije bilo vremenski ograničeno, a trajalo je u prosjeku 20 minuta.

2. dio istraživanja

Drugi dio istraživanja sastojao se od predstavljanja izmišljene dobrotvorne inicijative osječkih studenata, nazvane „Humanos“, a uslijedio je tjedan dana nakon prvog dijela. Naime, iako je postojala namjera za predstavljanjem neke realne dobrotvorne inicijative, tj. aktivnosti koje bi odgovarale postavljenim kriterijima u ovom istraživanju (kratkotrajnost i dovoljno velik uzorak različitih tipova aktivnosti i skupina kojima su usmjerene), do provedbe istraživanja nije pronađen dovoljno velik broj jednokratnih dobrotvornih aktivnosti u gradu Osijeku. Inicijativu je predstavila uvježbana pomoćna eksperimentatorica, apsolventica Pravnog fakulteta u Osijeku. Predstavljena je kao idejni projekt navedene studentice i nekolicine njenih kolega i s drugih osječkih fakulteta, a kojem je cilj prije svega prikupiti bazu studenata koji su voljni sudjelovati u nekoj od jednokratnih dobrotvornih aktivnosti u maksimalnom trajanju od tri sata po aktivnosti, u vremenu koje će uskladiti s mogućnostima i potrebama i pružatelja i primatelja pomoći. Na taj način se željelo u tom kratkom vremenu za odluku o sudjelovanju u dobrotvornoj inicijativi prikupiti što veći broj zainteresiranih. Eksperimentalnu manipulaciju predstavljali su različiti uvjeti izricanja takve namjere. Naime, slučajnim odabirom vježbovnih skupina, dvije su skupine pridijeljene uvjetu privatnog, a dvije uvjetu javnog izricanja namjere. U oba uvjeta inicijativa je predstavljena usmeno, praćena projekcijom dobrotvornih aktivnosti na zidu. Tako bi pomoćna eksperimentatorica nakon predstavljanja same ideje pročitala popis dobrotvornih aktivnosti u kojima studenti mogu jednokratno sudjelovati, te im naglasila kako se mogu prijaviti za neograničen broj aktivnosti. Kao što je već navedeno, u privatnom uvjetu izricanja sudionici su dobrotvornu namjeru izražavali zaokruživanjem rednog broja određene aktivnosti na papiru, a oni u javnom uvjetu to su činili dizanjem ruku i navođenjem rednog broja pojedine aktivnosti. Budući da su se samo studenti koji su izrazili dobrotvornu namjeru predstavljali imenom i

prezimenom te e-mail adresom, ostatak studenata identificiran je pomoću popisa prisutnih studenata na vježbama. Naime, nije se željelo dodatno isticati one koji nisu izrazili dobrotvornu namjeru, kako iz etičkih razloga, tako i zbog veće sličnosti takvog postupanja s istraživačkim pristupom, što se svakako željelo izbjeći. Kako bi se smanjila moguća komunikacija studenata iz različitih uvjeta i komentiranje samog načina izricanja, dvije skupine koje su vježbe pohađale u istom danu (jedna prijepodne, druga poslijepodne) pridijeljene su i istom uvjetu. Također, komunikacija između studenata nastojala se smanjiti i provedbom istraživanja dan za danom. Tako je ovaj dio istraživanja trajao dva dana, po grupi prosječno 15 minuta.

3. dio istraživanja

Posljednji dio istraživanja uslijedio je u sljedećem nastavnom tjednu, nakon drugog dijela, a uključivao je ponovljeno mjerenje sociometrijskog statusa. Ovaj dio istraživanja prikazan je kao zaseban diplomski rad kolegice autorice cijelog istraživanja, također apsolventice Studija psihologije u Osijeku, a kako bi se izbjeglo povezivanje dva sociometrijska mjerenja i dobilo na uvjerljivosti jednog diplomskog rada, uz sociometrijski upitnik upotrijebljena je *Skala eksternalnosti* (Bezinović, 1990) kojom se mjeri eksternalni lokus kontrole. Ovaj upitnik odabran je zbog kratkoće (sadrži samo 10 čestica) i jednostavnosti ispunjavanja, kako se sudionici ne bi još dodatno opteretili, a rezultati postignuti na njemu nisu razmatrani i uzimani u obradu. Zbog manje intenziviranog rasporeda vježbi ovaj dio istraživanja provodio se tijekom četiri dana, pa je tako razmak između njega i drugog, tj. prvog dijela istraživanja kod različitih skupina bio nejednak. Najmanji razmak između trećeg i drugog dijela iznosio je 5, a najveći 8 dana, dok je najmanji razmak između trećeg i prvog dijela istraživanja bio 12, a najveći 16 dana. Samo ispitivanje trajalo je 10-ak minuta.

Razuvjeravanje i obavještavanje sudionika

Razuvjeravanje i obavještavanje sudionika obavljeno je nakon završetka trećeg dijela istraživanja s posljednjom skupinom. Iako je postojala svijest o nejednakom razmaku između posljednjeg dijela istraživanja i razuvjeravanja među različitim skupinama (najveći razmak je bio 7 dana, a najmanji 4 dana), nije bilo moguće tu etičku obvezu izvršiti odmah po završetku istraživanja s pojedinom skupinom, zbog vjerojatne komunikacije s ostalim skupinama kod kojih istraživanje još nije završilo. Tako je sudionicima prava svrha istraživanja otkrivena na zajedničkom predavanju svih studenata druge godine, dano im je objašnjenje svih postupaka istraživanja te su razuvjereni kako je predstavljena dobrotvorna inicijativa izmišljena. Također, sudionici su upućeni i na Volonterski centar Osijek, kako bi tamo potražili volonterske aktivnosti u kojima mogu sudjelovati u zamjenu za one za koje su iskazali spremnost u istraživanju, te je ostavljena mogućnost da ovaj projekt osmišljen u eksperimentalne svrhe jednom i zaživi.

Naposljetku, sudionicima je ostavljen i kontakt autorice istraživanja kako bi joj se mogli obratiti za bilo kakva pitanja i komentare u vezi istraživanja.

Obrada rezultata

Kao prvi korak obrade rezultata testiran je normalitet distribucija svih varijabli na intervalnoj skali Kolmogorov-Smirnovljevim testom. To je učinjeno za cijeli uzorak (vidi tablicu 1) te s obzirom na pripadnost uvjetu izricanja (vidi tablicu 2).

Tablica 1. Vrijednosti Kolmogorov-Smirnovljevog testa te koeficijenti asimetričnosti i spljoštenosti za sve korištene varijable na intervalnoj skali na cjelokupnom uzorku (N = 66).

Varijabla	*K-S*	*S*	*K*
Religioznost	,28**	-0,69	-0,64
Empatija	,10	-0,82	0,92
Makijavelizam	,15*	0,46	0,02
Soc.status_1.mj.	,13**	0,92	0,28
Soc.status_2.mj.	,09	0,58	0,11

Legenda za tablice 1 i 2: K-S- vrijednost Kolmogorov-Smirnovljevog testa; *S*- koeficijent asimetričnosti; *K*- koeficijent spljoštenosti; Soc.status_1.mj./Soc.status_2.mj.- Socijalni status mjeren prije/poslije izricanja dobrotvorne namjere
**p < ,01; *p < ,05

Tablica 2. Vrijednosti Kolmogorov-Smirnovljevog testa te koeficijenti asimetričnosti i spljoštenosti za sve korištene varijable na intervalnoj skali u privatnom (N = 33) i javnom uvjetu izricanja (N = 33).

Varijabla	PRIVATNO			JAVNO		
	K-S	*S*	*K*	*K-S*	*S*	*K*
Religioznost	-,26**	-0,61	-0,44	,30**	-0,73	0,82
Empatija	,14	-0,35	-0,93	,13	-1,34	2,80
Makijavelizam	,13	0,32	-0,21	,17*	0,59	0,33
Soc.status_1.mj.	,15	0,94	0,71	,15*	0,93	0,01
Soc.status_2.mj.	,06	0,48	0,83	,15	0,70	-0,40

Testiranje normaliteta distribucije na cijelom uzorku učinjeno je radi provjere preduvjeta parametrijskih postupaka za testiranje pojedinih hipoteza, dok je takva analiza s obzirom na uvjete izricanja učinjena radi odluke o primjeni parametrijskih ili neparametrijskih testova prilikom testiranja razlika u relevantnim varijablama između sudionika pridijeljenih različitim uvjetima izricanja. Prema vrijednostima Kolmogorov-Smirnovljevog testa, normalitet distribucije narušen je za varijablu religioznost na razini cijelog uzorka i u oba uvjeta, dok je za

varijablu makijavelizam i rezultat prvog sociometrijskog mjerenja pronađeno statistički značajno odstupanje na razini ukupnog uzorka te u javnom uvjetu. No, treba istaknuti kako većina autora smatra ovaj test strogom mjerom normaliteta (Field, 2009), pa se stoga pristupilo i razmatranju koeficijenata asimetričnosti i spljoštenosti. Naime, Kline (2005) navodi kako se zadovoljavajućim uvjetima za normalnost distribucija smatra koeficijent asimetričnosti u rasponu +/- 3 te koeficijent spljoštenosti u rasponu +/- 10. Kao što je vidljivo iz tablica 1 i 2, prema ovom kriteriju nijedna varijabla ne odstupa ekstremno u normalitetu distribucije svojih rezultata. Iz tog razloga, smatralo se opravdanim korištenje parametrijskih postupaka.

No, prije samog testiranja hipoteza, provjereno je postoje li razlike između sudionika u dvama uvjetima izricanja dobrotvorne namjere s obzirom na ostale izmjerene varijable, a za koje se smatra da su relevantne za prosocijalno ponašanje. Naime, tako se željelo utvrditi dolaze li sudionici, po slučaju pridodijeljeni različitim eksperimentalnim uvjetima, iz iste populacije s obzirom na spol, emocionalnu empatiju, makijavelizam i religioznost. U tablici 3 prikazana je deskriptivna statistika svih korištenih varijabli na intervalnoj skali na razini ukupnog uzorka, dok se u tablici 4 nalaze isti parametri po pojedinim uvjetima izricanja dobrotvorne namjere.

Tablica 3. Aritmetička sredina, standardna devijacija, minimalni i maksimalni rezultat te mogući raspon svih korištenih varijabli na intervalnoj skali na razini ukupnog uzorka (N = 66).

Varijabla	*M*	*SD*	*MIN*	*MAX*	Mogući raspon
Religioznost	3,53	1,29	1	5	1-5
Empatija	74,79	8,48	46	90	33-99
Makijavelizam	72,46	12,64	43	103	20-140
Soc.status_1.mj.	1,11	0,73	0,06	3,13	0-6
Soc.status_2.mj.	1,09	0,59	0,06	2,81	0-6

Legenda: Soc.status_1.mj./Soc.status_2.mj.- Socijalni status mjeren prije/poslije izricanja dobrotvorne namjere

Tablica 4. Aritmetička sredina, standardna devijacija te minimalni i maksimalni rezultat postignut na svim korištenim varijablama na intervalnoj skali u privatnom (N = 33) i javnom uvjetu izricanja dobrotvorne namjere (N = 33).

	PRIVATNO				JAVNO			
Varijabla	*M*	*SD*	*MIN*	*MAX*	*M*	*SD*	*MIN*	*MAX*
Religioznost	3,56	1,16	1	5	3,50	1,44	1	5
Empatija	73,24	7,57	59	86	76,33	9,15	46	90
Makijavelizam	69,70	12,12	45	97	69,00	13,31	43	103
Soc.status_1.mj.	1,13	0,76	0,06	3,13	1,10	0,72	0,18	2,88
Soc.status_2.mj.	1,08	0,60	0,06	2,81	1,11	0,60	0,12	2,41

Legenda: Soc.status_1.mj./Soc.status_2.mj.- Socijalni status mjeren prije/poslije izricanja dobrotvorne namjere

Prvo testiranje razlike između sudionika u privatnom i javnom uvjetu izricanja provjereno je za varijablu spola. Dobrotvornu namjeru u privatnom uvjetu izricalo je 17 muških i 16 ženskih sudionika, dok je u javnom uvjetu to činilo 13 sudionika muškog, a 20 ženskog spola. Hi-kvadrat testom utvrđeno je da nema statistički značajne razlike u spolnoj raspodjeli sudionika u oba uvjeta, što predstavlja doduše malu veličinu efekta[3] ($\chi^2(1, N = 66) = 0, 98$; $p < ,05$; $w = ,12$).

Testiranje razlika u ostalim varijablama za koje se pretpostavlja da su povezane s dobrotvornom namjerom učinjeno je t-testom za nezavisne uzorke. Tako je utvrđeno da se sudionici u dvama uvjetima izricanja dobrotvorne namjere ne razlikuju s obzirom na važnost religije u životu ($t(64) = 0,10$; $p > ,05$; $d = ,01$), emocionalnu empatiju ($t(64) = -1,50$; $p > ,05$; $d = ,17$) te makijavelizam ($t(64) = 0,22$; $p > ,05$; $d = ,03$), s također malom veličinom efekta, ali važnom za opravdanje daljnjih postupaka u testiranju hipoteza.

Za provjeru prve hipoteze o postojanju razlike u frekvenciji dobrotvorne namjere između studenata koji su je izricali usmenim i pismenim putem korišten je hi-kvadrat test. Naime, varijabla dobrotvorne namjere operacionalizirana je kao dihotomna, čime su svi pristanci na jednu ili više aktivnosti predstavljali postojanje dobrotvorne namjere, dok je nepristajanje ni na jednu aktivnost značilo odsutnost takve namjere. Utvrđeno je tako kako postoji statistički značajna razlika u dobrotvornoj namjeri u dvama uvjetima izricanja, ali obrnuta od pretpostavljene, što predstavlja srednju veličinu efekta ($\chi^2(1, N = 66) = 10,48$; $p < ,01$; $w = -,37$). Naime, statistički značajno veći broj sudionika je izrekao svoju dobrotvornu namjeru u privatnom, negoli u javnom uvjetu (vidi tablicu 5).

Tablica 5. Frekvencija dobrotvorne namjere u pojedinom uvjetu izricanja ($N = 66$).

UVJET	DOBROTVORNA NAMJERA		
	Da	Ne	Ukupno
Javno	8	24	32
Privatno	22	12	34
Ukupno	30	36	66

Također, izračunat je i omjer vjerojatnosti, jer neki autori tu vrijednost smatraju korisnijim pokazateljem veličine efekta (Field, 2009). Dijeljenjem prvo frekvencije pristajanja na volonterske aktivnosti s frekvencijom nepristajanja u oba uvjeta, a zatim dijeljenjem dobivenih omjera u oba uvjeta, dobivena je vrijednost 5,51. Ona ukazuje na to da postoji 5,51 puta veća

[3] Naime, za određenje značenja veličine učinka kod pojedinih statističkih testova korištene su smjernice Bachmanna i suradnika (2005; prema Kolesarić, 2006).

vjerojatnost da će sudionici pristati na sudjelovanje u dobrotvornim aktivnostima ako to izriču pismeno, bez uvida ostalih kolega, negoli ako to čine usmeno, pred ostalim kolegama. Zbog ovakvih neočekivanih rezultata i zamijećenih osobitosti vježbovnih skupina po pitanju otvorenosti ka istraživanju, suradljivosti i zainteresiranosti za ikakve izvannastavne aktivnosti, pristupilo se testiranju razlike u dobrotvornoj namjeri između vježbovnih skupina unutar svakog uvjeta. Tako je hi-kvadrat testom utvrđeno kako statistički značajna razlika u dobrotvornoj namjeri postoji samo između skupina koje su pridijeljene privatnom izricanju namjere, uz srednju veličinu učinka ($\chi^2(1, N = 33) = 5{,}31$; $p < ,05$; $w = -,40$; $n_{1/da} = 14$; $n_{2/da} = 7$). Pripadnici jedne vježbovne skupine u privatnom uvjetu izricanja, koji su se i kroz opažanja ponašanja prilikom cijelog istraživanja učinili suradljivijima i otvorenijima, 6,06 puta su skloniji bili izreći svoju dobrotvornu namjeru u odnosu na pripadnike druge skupine.

Kako bi se provjerila druga hipoteza o odnosu dobrotvorne namjere i socijalnog statusa u različitim uvjetima izricanja takve namjere učinjena je trosmjerna analiza varijance s ponovljenim mjerenjem socijalnog statusa. Tri su nezavisne varijable, svaka s dvije razine: redni broj mjerenja socijalnog statusa (1./2.mjerenje), uvjet izricanja (privatno/javno) te dobrotvorna namjera (ne/pristanak), dok zavisnu varijablu predstavlja socijalni status sudionika.

Kao što je prethodno navedeno, jedan od preduvjeta za provođenje analize varijance, normalitet distribucija zavisne varijable, zadovoljen je. Uz njega, provjerena je i homogenost varijanci Leveneovim testom, te je tako utvrđena statistički značajna nehomogenost varijanci rezultata prvog sociometrijskog mjerenja ($F(3,62) = 3{,}67$; $p < ,05$), dok su varijance rezultata drugog sociometrijskog mjerenja podjednake u svim skupinama sudionika ($F(3,62) = 1{,}60$; $p > ,05$). Ipak, imajući na umu činjenicu da bi se normalizacijom rezultata ili korištenjem nekog neparametrijskog postupka, koji za slučaj složene analize varijance niti ne postoji, značajan dio informacija izgubio, pristupilo se i drugom načinu provjere homogenosti varijance (Field, 2009). Naime, izračunat je tako omjer najveće i najmanje varijance rezultata prvog sociometrijskog mjerenja, te je utvrđeno da dobivena vrijednost od 3,65 ne prelazi gornju granicu za proglašavanje narušene homogenosti varijance većine statističara (Roberts i Russo, 1999; prema Kolesarić, 2006).

Provedenom trosmjernom analizom varijance s ponovljenim mjerenjem socijalnog statusa nije utvrđen niti jedan očekivani interakcijski efekt. Naime, rezultati ukazuju na nepostojanje razlike u socijalnom statusu između dva mjerenja s obzirom na uvjet izricanja ($F(1,62) = 0{,}02$; $p > ,05$; $\eta_p^2 = ,00$), s obzirom na dobrotvornu namjeru ($F(1,62) = 3{,}39$; $p > ,05$; $\eta_p^2 = ,05$) kao niti istovremeno s obzirom na obje te varijable ($F(1,62) = 1{,}62$; $p > ,05$; $\eta_p^2 = ,03$). Prema odrednicama Bachmanna i suradnika (2005; prema Kolesarić, 2006) za značajnost

veličine učinka, parcijalna eta vrijednost upućuje na male veličine svih dobivenih interakcijskih efekata.

Deskriptivna statistika rezultata u prvom i drugom mjerenju socijalnog statusa s obzirom na uvjet izricanja i dobrotvornu namjeru prikazana je u tablici 6.

Tablica 6. Aritmetičke sredine i standardne devijacije rezultata u dva mjerenja socijalnog statusa s obzirom na dobrotvornu namjeru i uvjet izricanja (N = 66).

UVJET	DOBR.NAMJERA	SOC.STATUS 1.MJ.		SOC.STATUS 2.MJ.	
		M	*SD*	*M*	*SD*
Privatno	Da	1,21	0,86	1,04	0,69
	Ne	1,00	0,52	1,14	0,39
Javno	Da	1,47	1,00	1,45	0,68
	Ne	0,95	0,55	0,98	0,53
Ukupno	Da	1,29	0,90	1,16	0,70
	Ne	0,97	0,54	1,03	0,49

Za testiranje posljednje hipoteze o prediktivnoj značajnosti nekih osobnih varijabli i uvjeta izricanja pri predviđanju pristanka na sudjelovanje u jednokratnim dobrotvornim aktivnostima, najprije je izračunat Pearsonov koeficijent korelacije između svih tih varijabli. Kao što prikazuje tablica 7, jedine značajne korelacije s dobrotvornom namjerom, kriterijem u kasnijoj logističkoj regresijskoj analizi, su one uvjeta izricanja i spola. Tako je potvrđen neočekivani nalaz dobiven pri testiranju prve hipoteze, tj. da su studenti spremniji iskazati svoju dobrotvornu namjeru u privatnom, negoli u javnom uvjetu ($r(66) = -,37$; $p < ,01$). Također, dobivena korelacija sa spolom nepredviđenog je smjera, tj. negativna, što ukazuje na to da su žene manje spremne iskazati svoju dobrotvornu namjeru negoli muškarci ($r(66) = -27$; $p < ,05$). Kako bi se neočekivana negativna korelacija između spola i dobrotvorne namjere dodatno pojasnila, testirane su spolne razlike u dobrotvornoj namjeri u svakom uvjetu, te je tako pronađeno kako su muškarci spremniji na sudjelovanje u dobrotvornim aktivnostima samo u javnom uvjetu ($\chi^2(1, N = 33) = 5,31$; $p < ,05$; $w = -,40$), što predstavlja srednju veličinu efekta, dok u privatnom uvjetu ne postoji spolna razlika, tj. veličina efekta je mala ($\chi^2(1, N = 33) = 0,13$; $p > ,05$; $w = -,06$).

Što se tiče odnosa između pojedinih osobnih varijabli, značajne korelacije, i to pozitivne, dobivene su između religioznosti i emocionalne empatije, religioznosti i spola te

emocionalne empatije i spola, dok su negativne dobivene između religioznosti i makijavelizma, emocionalne empatije i makijavelizma, te makijavelizma i spola (vidi tablicu 7).

Tablica 7. Korelacije između osobnih i situacijskih varijabli te dobrotvorne namjere (N = 66).

	Uvjet	Dobrotv. namjera	Spol	Religioznost	Empatija	Makijavelizam
Uvjet	1	-,37**	,12	-,01	,18	-,03
Dobrotv. Namjera		1	-,27*	-,12	-,15	,12
Spol			1	,26*	,45**	-,49**
Religioznost				1	,35**	-,38**
Empatija					1	-,62**
Makijavelizam						1

Legenda: *p < ,05; **p < ,01.; Spol: 0-muški, 1-ženski; Uvjet: 0-privatno, 1-javno; Dobrotv. namjera: 0-ne, 1-da

Nakon korelacijske analize učinjena je logistička regresijska analiza s dobrotvornom namjerom kao kriterijem, a spolom, emocionalnom empatijom, makijavelizmom, religioznošću i uvjetom izricanja kao prediktorima. Ove varijable u analizu su uključene u jednom bloku, budući da neki statističari predlažu da se kod regresijskih analiza koje imaju teoretskog utemeljenja, ali su više eksploratorne po pitanju važnosti pojedinih prediktora za objašnjenje kriterija, koristi upravo metoda prisilnog unosa (engl. *forced entry method*) (Field, 2009). Drugi pak ovu metodu smatraju jedinom ispravnom za testiranje teorija (Studenmund i Cassidy, 1987; prema Field, 2009).

Utvrđeno je tako da je uključenjem svih prediktorskih varijabli u analizu statistički značajno porasla prediktivna valjanost modela, u odnosu na situaciju kada je u predkoraku bila uključena samo konstanta ($\chi^2(5, N = 66) = 13{,}27$; $p < ,05$). Dakle, gledano cjelokupno, model se pokazao značajnim za razlikovanje dobrotvora i onih koji nisu iskazali spremnost na sudjelovanje u nekoj od jednokratnih dobrotvornih aktivnosti. Ovaj model uspješno predviđa 63,3 % pristanaka na dobrotvorne aktivnosti te 80,6 % nepristajanja na takve aktivnosti, s ukupnom uspješnosti klasifikacije sudionika od 72,7 %, i 24,4 % ukupno objašnjene varijance dobrotvorne namjere. Specifičnije, kako tablica 8 i prikazuje, prema Wald vrijednosti jedinim značajnim prediktorom dobrotvorne namjere pokazao se uvjet izricanja. Također, značajnost ovog nalaza može se promotriti u vrijednosti Exp(B) koja upućuje na priličnu promjenu u vjerojatnosti pristanka na neku dobrotvornu aktivnost na temelju promjene uvjeta izricanja.

Tablica 8. Rezultati logističke regresijske analize s dobrotvornom namjerom kao kriterijem te spolom, emocionalnom empatijom, makijavelizmom, religioznošću te uvjetom izricanja kao prediktorima (N = 66).

				95 % granica pouzdanosti za Exp(B)	
Varijabla	*B*	Wald	Exp(*B*)	Donja	Gornja
Spol	-1,06	2,73	2,88	0,82	10,12
Empatija	0,01	0,06	1,01	0,93	1,10
Makijavelizam	-0,00	0,01	1,00	0,94	1,06
Religioznost	-0,15	0,43	0,86	0,55	1,35
Uvjet	-1,56	7,57**	4,75	1,57	14,43

Legenda: $^{**}p < ,01$

Rasprava

Opći cilj ovog istraživanja bio je utvrditi međuodnos različitih osobnih i situacijskih varijabli, dobrotvorne namjere i socijalnog statusa studenta, a sve kako bi se istražila osnovna evolucijska hipoteza ovog istraživanja, o dobrotvornoj namjeri kao strategiji podizanja vlastitog socijalnog statusa.

Naime, prvo je ispitano postojanje razlike u iskazivanju dobrotvorne namjere s obzirom na način njezina iskazivanja, te je tako utvrđeno da razlika postoji, ali suprotnog smjera od pretpostavljenog. Studenti koji su se o sudjelovanju u jednokratnim dobrotvornim aktivnostima izjašnjavali pismeno spremniji su izraziti svoj pristanak, u odnosu na one koji su to činili dizanjem ruku, naočigled ostalih kolega. Dakle, pretpostavljeno je da će sudionici biti spremniji izreći svoju dobrotvornu namjeru u javnim uvjetima, jer je jedan od najvažnijih uvjeta jačanja vlastitog socijalnog statusa upravo socijalna informacija o altruističnom ponašanju člana grupe. Sama ta činjenica da su drugi članovi grupe svjesni namjera i stavova pojedinca može potaknuti pojedinca na altruistično ponašanje (Bereczkei i sur., 2007). S obzirom na navedeno, ova hipoteza može se smatrati nepotvrđenom.

Ukupni postotak studenata koji su izrazili svoju dobrotvornu namjeru iznosi 45,45 %, što je slično dobivenoj brojci i u nekim prethodnim istraživanjima koja su uključivala uzorak medicinske struke (Bereczkei i sur., 2007). Ipak, s obzirom na dobivene rezultate u pojedinim uvjetima izricanja postoji mogućnost o utjecaju nekih specifičnosti uzorka ovih studenata medicine. Naime, opažanjem njihova ponašanja i općenitog odnosa prema istraživanju, moglo se uočiti kako su studenti primarno usmjereni na svoje fakultetske obveze. Tako su u prvom i trećem dijelu istraživanja, uglavnom s negodovanjem, komentirali kako su često sudionici u različitim istraživanjima, propitkujući jesu li oni zbog svog stalnog boravka na faksu i buduće

profesije „ pogodni i zanimljivi“ za proučavanja. Također, budući da je njihova nastava organizirana u turnusima, sa svakodnevnim, koncentriranim predavanjima, vježbama i kraćim provjerama znanja, studenti su često za vrijeme istraživanja ponavljali za te provjere. Ta činjenica je osobito mogla utjecati u drugom dijelu istraživanja, kada je prezentirana dobrotvorna namjera. Budući da su studenti u privatnim uvjetima dobili još jednom ispred sebe anketni upitnik dobrotvorne inicijative, time zapravo nisu mogli izbjeći informaciju o inicijativi, dok su se studenti u javnim uvjetima mogli više „oglušiti“, kako na samu inicijativu, tako i na informacije o dobrotvornoj namjeri svojih kolega.

Također, moguće objašnjenje ovakvih rezultata može se potražiti i u dobivenoj razlici između studenata u dvama vježbovnim skupinama koji su namjeru izricali privatno. Naime, jedna skupina u dvostruko većem broju od druge iskazuje svoju dobrotvornu namjeru. Moguća varijabla u podlozi ovakve neočekivane razlike, posebice u uvjetima gdje ostali sudionici nisu imali javno dostupnu informaciju o namjeri kolega, je norma socijalne odgovornosti i prosocijalnih vrijednosti. Naime, prethodna istraživanja ukazala su na utjecaj želje da se udovolji normama i očekivanjima grupe koja uključuju altruizam i kooperativnost na odluku o dobročinstvu (Berkowitz, 1972; Eisenberg-Berg, 1979; Forsyth, 2006; prema Bereczkei i sur., 2007). Ta skupina s najvećim brojem dobrotvora je i neovisno o ovoj informaciji prepoznata od strane glavne i pomoćnih istraživačica kao skupina koja je najzainteresiranije pristupila istraživanju, s dodatnim pitanjima nakon provedbe istraživanja u vezi određenih postupaka. Također, s obzirom da je ova skupina namjeru izricala u privatnim uvjetima, pretpostavlja se da su u podlozi prije internalizirane norme kao obrazac ponašanja koji je djelomično uvjetovan internaliziranim posljedicama, poput emocija srama i krivnje (Crawford i Krebs, 2008). Budući da je sposobnost internalizacije grupnih normi univerzalna, postoji mogućnost da je situacijski faktor same istaknutosti prosocijalnih normi u ovoj jednoj skupini doveo do njihove veće internalizacije i ponašanja motiviranog takvim normama.

Druga hipoteza uključuje osnovnu pretpostavku ovog istraživanja o povezanosti dobrotvorne namjere i socijalnog statusa, s uključenjem mogućeg proksimalnog faktora, uvjeta izricanja. Provedenom trosmjernom analizom varijance s ponovljenim mjerenjem socijalnog statusa nije utvrđena razlika u promjeni socijalnog statusa onih koji su iskazali svoj dobrotvornu namjeru i onih koji to nisu učinili, s obzirom na uvjet izricanja takve namjere. Naime, pretpostavljeno je kako izricanje namjere naočigled ostalih članova grupe predstavlja direktni motivacijski faktor altruizma, jer time član grupe postiže dugoročne prednosti, nasuprot kratkotrajnim „troškovima“ nekog altruističnog čina. (Wedekind i Braithwaite, 2002; prema Bereczkei i sur., 2007). S obzirom na navedeno, i ova hipoteza se može smatrati nepotvrđenom.

Moguće objašnjenje neznačajnih rezultata može se potražiti u funkcionalnom pristupu volonterstvu, a koji osim socijalnih nagrada za prosocijalno ponašanje navodi još neke, poput iskazivanja vlastitih vrijednosti, razvoja u pogledu učenja, promicanja karijere, zaštite vlastitog ega od neugodnih osjećaja zbog stanja potrebitih te rasta samopoštovanja i općenitog osobnog napretka (Clary i sur., 1998). Tako se među studentima medicine moglo dogoditi da sama dobrotvorna namjera nije salijentan znak za nečiji socijalni status, osobito zbog činjenice da je njihovo buduće zanimanje samo po sebi pomagačkog karaktera. Iako evolucijska psihologija pretpostavlja univerzalnost strategije podizanja vlastitog socijalnog statusa pomoću prosocijalnog ponašanja, treba istražiti mogućnost i diferencijalnog djelovanja tog mehanizma, ovisno o okruženju u kojem se takvo ponašanje odvija i evaluira. Primjerice, ukoliko je neka skupina primarno individualistički orijentirana, ili su interakcije između pripadnika zadane, ograničene i usmjerene isključivo na zadatak, mala je vjerojatnost da će altruizam pripadnika takve skupine biti relevantan za njihove buduće interakcije unutar te skupine. Ukoliko skupina ne vrednuje takvo ponašanje u obliku višeg socijalnog statusa, za pretpostaviti je da prosocijalno ponašanje neće primarno biti motivirano tim egoističnim motivom, već možda prije nekim drugima koje ističe funkcionalistički pristup, poput jačanja samopoštovanja i osobnog napretka.

Također, objašnjenja ovakvih rezultata treba potražiti i u samom eksperimentalnom nacrtu istraživanja. Naime, dobrotvorna namjera u ovom istraživanju operacionalizirana je kao pristanak na neku jednokratnu dobrotvornu aktivnost čije vrijeme i mjesto održavanja nije trenutno određeno. Time se nastojalo ovu nužno kratkotrajnu manipulaciju učiniti efikasnijom u vidu olakšanja donošenja odluke o sudjelovanju, ali se možda tako smanjila salijentnost dobrotvora. Naime, studenti možda nisu percipirali prijavu na takav vid dobrotvorne inicijative, kojom su prije svega postajali kandidati u bazi potencijalnih volontera, značajnom za promjenu funkcionalne i/ili emotivne socijalne poželjnosti svojih kolega. Također, bez obzira na trajanje dobrotvorne aktivnosti, može se pretpostaviti da je još važnija informacija o prethodnom prosocijalnom ponašanju sudionika. Jednokratna informacija o kratkotrajnom dobrotvornom angažmanu možda nije dovoljna za promjenu socijalnog statusa studenata medicine koji svakodnevno zajedno provode veliki dio vremena, što u direktnoj interakciji, što samo promatrajući individualna postignuća. Također, s obzirom na izrazitu osjetljivost sociometrijskih upitnika na promjene u interpersonalnim odnosima, preporuča se neposredno mjerenje socijalnog statusa odmah nakon neke manipulacije (Bereczkei i sur., 2007). U ovom istraživanju to nije bilo moguće izvesti zbog ovisnosti o rasporedu vježbi sudionika, tako da se ostavlja mogućnost da su neki drugi događaji između izricanja dobrotvorne namjere i drugog sociometrijskog mjerenja „zamaskirali“ utjecaj informacije o dobrotvornoj namjeri. Ipak, s obzirom i na mali broj

dobrotvora u javnom uvjetu izricanja, najplauzibilnijim objašnjenjem ovakvih rezultata čini se nedovoljna salijentnost dobrotvorne namjere kao znaka za promjenu interpersonalnih odnosa.

Posljednji problem uključio je sve ispitane osobne i jedan situacijski faktor kao moguće proksimalne odrednice dobrotvorne namjere, želeći tako istražiti je li način izricanja dobrotvorne namjere najbolji prediktor. Prethodnom korelacijskom analizom utvrđeno je kako su samo uvjet izricanja i spol značajno povezani s dobrotvornom namjerom, ali suprotno očekivanom smjeru. Naime, sudionici muškog spola spremniji su za sudjelovanje u dobrotvornim aktivnostima. Negativna povezanost uvjeta izricanja i dobrotvorne namjere već je prethodno objašnjena u sklopu rasprave o prvom problemu, dok je spolne razlike potrebno dodatno pojasniti. Iako su žene općenito spremnije sudjelovati u nekom dobrotvornom radu (Bereczkei i sur., 2007; Carlo, Allen, i Buhman, 1999; Morgan, Goddard i Givens, 1997), te spolne razlike nisu velike i konzistentne. Naime, žene jesu po svojoj ličnosti prosocijalnije, no njihova motivacija se ne očituje uvijek i u stvarnom dobrotvornom radu (Einolfl, 2011). Prema rezultatima ovog istraživanja, studentice jesu empatičnije i religioznije u odnosu na studente, dok su kod studenata izraženije makijavelističke osobine, što potvrđuje i prijašnje nalaze (Christie, 1970; Gupta, 1987; prema Gunnthorsdottir i sur., 2002). Također, treba se uzeti u obzir rezultate nekih drugih istraživanja koja upućuju na to da su muškarci motiviraniji penjati se na socijalnoj ljestvici kako bi postigli dominaciju, te pratiti svoj relativni položaj u grupi (Hill i Hurtado, 1996; Gutierres, Kenrick i Partch, 1999; prema Crawford i Krebs, 2008). Naposljetku, neka istraživanja upućuju na relativnost rodnih razlika, točnije veću prosocijalnost žena kada su troškovi takvog čina veći (Andreoni i Vesterlund, 2001). Budući da se u ovom istraživanju dobrotvorna namjera izricala za jednokratne aktivnosti, moguće je da su žene percipirale troškove takvog ponašanja manjima, tj. da nisu dale dovoljan značaj takvom vidu altruizma, te su se zbog toga u manjoj mjeri i prijavljivale. Ovakvo objašnjenje još je plauzibilnije ako se istakne da su rodne razlike pronađene samo u javnom uvjetu izricanja.

Razloge nepostojanja pretpostavljene veze između dobrotvorne namjere i drugih osobnih faktora, prije svega makijavelizma i empatije, treba potražiti i u činjenici da je općenito snaga upitnika ličnosti u predviđanju ponašanja u eksperimentalnim istraživanjima slaba. Naime, instrumenti za mjerenje crta ličnosti identificiraju globalne obrasce ponašanja i njihova prediktivna snaga raste s povećanjem broja opažanja kroz vrijeme i situacije (Epstein, 1979; prema Gunnthorsdottir i sur., 2002).

Konačno, nakon provedene logističke regresijske analize jedinim značajnim prediktorom pokazao se uvjet izricanja dobrotvorne namjere, ali kao što je već rečeno, obrnutog predznaka od očekivanog. Naime, s obzirom na prethodna istraživanja, očekivalo se kako će ova situacijska

odrednica biti najbolji prediktor dobrotvorne namjere uz ostale osobne odrednice, ukazujući na to da su ljudi spremniji izraziti takvu namjeru pred ostalim članovima grupe, u odnosu na privatno izricanje (Bereczkei i sur., 2007). Stoga, bez obzira što je ova odrednica jedina značajno doprinijela objašnjenju varijance dobrotvorne namjere, hipoteza se ne može proglasiti potvrđenom.

Nedostaci istraživanja i implikacije

Jedan od glavnih nedostataka ovog istraživanja nedovoljan je broj sudionika. Naime, treba imati na umu kako se s povećanjem broja sudionika smanjuje vjerojatnost pogreške tipa II, tj. mogućnosti da se ostane pri nul-hipotezi iako je ona netočna. Dakle, s dovoljno velikim brojem sudionika i vrlo mala razlika može biti proglašena statistički značajnom (Kolesarić, 2006). S druge pak strane, postavlja se pitanje izvedivosti povećanja broja sudionika u ovakvom eksperimentu u prirodnim uvjetima. Naime, zbog prirode istraživanja potrebno je da sudionici budu homogeni po stupnju međusobnog poznavanja, što onemogućuje spajanje različitih studijskih godina. Isto tako, iako je prvotno postojala namjera proširenja uzorka na studente nekog drugog fakulteta iz srodnog znanstvenog područja, tj. biomedicinskog usmjerenja, zbog postojanja mogućnosti da se različiti fakulteti razlikuju u nekim socijalnim odrednicama dobrotvorne namjere, poput prosocijalnih vrijednosti i društvene odgovornosti, to ipak nije učinjeno. Stoga bi u nekim budućim istraživanjima bilo poželjno uključiti pojedine fakultete nekog drugog znanstvenog područja, s većim brojem studenata po eksperimentalnom uvjetu, ili na temelju predistraživanja različitih prediktorskih varijabli dobrotvorne namjere pronaći međusobno ekvivalentne fakultete.

Moguće nedostatke treba razmotriti i u samom eksperimentalnom nacrtu. Naime, iako se davanjem e-mail adrese izmišljene dobrotvorne inicijative, osmišljavanjem imena „Humanos“ te te njezinog grafičkog logotipa željelo učiniti ju što vjerodostojnijom, time se studentima omogućilo da naknadno razmisle i prijave se za inicijativu tim putem, što doduše nijedan student nije učinio do razuvjeravanja i obavještavanja. Ipak, ostaje mogućnost da je s obzirom na provođenje istraživanja tijekom intenzivnih fakultetskih obveza potrebno duže vrijeme za odluku u vezi sudjelovanja u dobrotvornim aktivnostima, pa makar i jednokratnim. Također, predstavljanjem inicijative kao pilot projekta koji ima namjeru prije svega prikupiti bazu volontera željelo se potaknuti izricanje namjere u tom jednokratnom posjetu. No, s druge pak strane, time se mogao umanjiti značaj prijave za dobrotvorne aktivnosti, osobito za socijalni status studenata. Također, u raspravi već postavljeno pitanje dovoljnosti jedne informacije o prosocijalnom ponašanju kolega za promjenu interpersonalnih odnosa ističe se kao smjernica za buduća istraživanja.

Između ostalog, socio-psihološka literatura razlikuje namjeru od ponašanja, stavljajući namjeru kao medijatora između stava i ponašanja te ističući kako su s prolaskom vremena između ta dva elementa manje šanse da će se ponašanje i dogoditi (Ajzen, 1991). Ako se pak ostane na razmatranju same namjere, treba istaknuti nedostatak ovog istraživanja u vidu dužeg i nejednakog razmaka između izricanja dobrotvorne namjere i ponovljenog sociometrijskog mjerenja u različitim vježbovnim skupinama, tj. uvjetima. Iako je riječ o nevelikom rasponu, od 5 do 8 dana, važnu informaciju predstavlja minimalni razmak između ta dva dijela istraživanja. Naime, već je prethodno istaknuta osjetljivost sociometrijskih mjera na protjek vremena (Bereczkei i sur., 2007).

Važno je naglasiti i da se ovo istraživanje nije bavilo kvalitativnom analizom prijavljenih dobrotvornih aktivnosti, tj. nije kao varijablu uzimalo vrstu aktivnosti i skupinu kojoj je ona usmjerena. Također, iako je prvotno postojala ideja o razmatranju i hipoteze o kompetitivnom altruizmu, tj. povećanju socijalnog statusa koje prati povećanje količine dobrotvornih aktivnosti, zbog malog uzorka i broja dobrotvora nije bilo smisleno to ispitati.

Stoga, buduća istraživanja trebala bi nastaviti s provođenjem u realističnim uvjetima te poraditi na većoj vanjskoj valjanosti predstavljanjem stvarne dobrotvorne inicijative, s dovoljno velikim brojem različitih aktivnosti i skupina kojima su usmjerene, te manipulirajući i s varijablom informacije o prethodnom prosocijalnom ponašanju, prije izricanja dobrotvorne namjere u konkretnom istraživanju. Također, razmak između izricanja dobrotvorne namjere trebalo bi smanjiti i izjednačiti kod svih sudionika. Zanimljivo bi bilo i s funkcionalističkog stajališta analizirati vrstu prijavljene dobrotvorne aktivnosti. Naime, neke aktivnosti mogu primarno ispunjavati jednu svrhu (primjerice medicinsko-psihološka podrška kao aktivnost kojom studenti medicine mogu promicati karijeru ili pak socijalne aktivnosti koje su možda više usmjerene na proširivanje znanja).

Naposljetku, treba istaknuti da socio-psihološki pogled na dobročinstvo ističe brojne proksimalne faktore, od kojih je samo nekolicina uključena u ovo istraživanje zbog vremenskog ograničenja i mogućnosti provedbe. Naime, u budućim istraživanjima bilo bi poželjno uz ove obuhvatiti još neke osobne faktore, poput osobina ličnosti iz petofaktorskog modela te situacijske, poput prosocijalnih vrijednosti i normi. Također, poželjno bi bilo varijablu religioznosti izmjeriti nekim opsežnijim mjernim instrumentom te obuhvatiti i razliku između ekstrinzične i intrinzične religioznosti, s obzirom na činjenicu da su rezultati dosadašnjih istraživanja odnosa religioznosti i altruizma izrazito nejednoznačni po pitanju postojanja ikakve veze i njezinog smjera. Vjerojatne medijacijske i moderatorske odnose između osobnih i

situacijskih faktora te prosocijalnog ponašanja trebalo bi detaljnije istražiti nekim od postupaka za testiranje modela, poput strukturalnog modeliranja.

Zaključak

Ovo istraživanje je integracijom evolucijske i socijalne perspektive nastojalo ispitati međuodnos različitih osobnih i situacijskih varijabli, dobrotvorne namjere te socijalnog statusa studenata. Tako je utvrđen jedino utjecaj načina izricanja na dobrotvornu namjeru, ali neočekivanog smjera. Naime, pokazalo se kako su studenti spremniji na sudjelovanje u jednokratnim dobrotvornim aktivnostima ako svoju namjeru izriču pismeno, negoli ako to čine usmeno, naočigled ostalih kolega. Također, nije utvrđena pretpostavljena razlika u promjeni socijalnog statusa između dva mjerenja kod dobrotvora i onih koji svoju namjeru nisu izrekli, a s obzirom na uvjet izricanja. Status dobrotvora u javnim uvjetu ne raste između dva sociometrijska mjerenja, kao što status onih koji svoju namjeru nisu izrekli ne opada. U privatnom uvjetu, kao što je i pretpostavljeno, socijalni status ne mijenja se između dva mjerenja u ovisnosti o dobrotvornoj namjeri. Konačno, uvjet izricanja se među ostalim osobnim varijablama - spolom, makijavelizmom, empatijom i religioznošću pokazao jedinim značajnim prediktorom dobrotvorne namjere, ali obrnutog smjera od pretpostavljenog.

Iako je ovo istraživanje dovelo do neočekivanih rezultata, njegovu vrijednost treba prije svega promatrati u vidu pokušaja integracije evolucijske i socijalne perspektive prosocijalnog ponašanja, te učenja metodologije jednog eksperimentalnog istraživanja u prirodnim uvjetima.

Literatura

Ajzen, I. (1991). The Theory of Planned Behavior. *Organizational behavior and human decision processes, 50*, 179-211.

Anderson, C. i Kilduff, G. J. (2009). The Pursuit of Status in Social Groups. *Current Directions in Psychological Science, 18*(5), 295-298.

Andreoni, J. i Vesterlund, L. (2001). Which is the Fair Sex? Gender Differences in Altruism. *The Quarterly Journal of Economics, 116*(1), 293-312.

Barclay, P. (2004). Trustworthiness and competitive altruism can also solve the „tragedy of the commons“. *Evolution and Human Behavior, 25*, 209-220.

Bereczkei, T., Birkas, B. i Kerekes, Z. (2007). Public charity offer as a proximate factor of evolved reputation-building strategy: an experimental analysis of a real-life situation. *Evolution and Human Behavior, 28*, 277-284.

Bezinović, P. (1990). Skala eksternalnosti. U Anić, N. (Ur.), *Praktikum iz kognitivne i biheviоralne terapije III* (str. 155-157). Zagreb: Društvo psihologa Hrvatske.

Carlo, G., Allen, J. B., i Buhman, D. C. (1999). Facilitating and disinhibiting prosocial behaviors: The nonlinear interaction of trait perspective taking and trait personal distress on volunteering. *Basic and Applied Social Psychology, 21*(3), 189-197.

Carlo, G., Okun, M. A., Knight, G. P. i de Guzman, M. R. T. (2005). The interplay of traits and motives on volunteering: agreeableness, extraversion and prosocial value motivation. *Personality and Individual Differences, 38,* 1293-1305.

Clary, E. G., Ridge, R. D., Stukas, A. A., Snyder, M., Copeland, J., Haugen, J. i Miene, P. (1998). Understanding and Assesing the Motivations of Volunteers: A Functional Approach. *Journal of Personality and Social Psychology, 74*(6), 1516-1530.

Ćorić, Š. Š. (1998). *Psihologija religioznosti*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

Crawford, C. i Krebs, D. (Ur.) (2008). *Foundations of evolutionary psychology*. New York: Lawrence Erlbaum.

Einolfl, C. J. (2011). Gender Differences in the Correlates of Volunteering and Charitable Giving. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly, 40*(6), 1092-1112.

Fehr, B., Samsom, D., i Paulhus, D. L. (1992). The construct of Machiavellianism: Twenty years later. U Spielberger, C. D. i Butcher, J. N. (Ur.) (1992). *Advances in personality assessment, 9*, 77-116.

Field, A. (2009). *Discovering statistics using SPSS*. Los Angeles: London: New Delhi: Singapore: Washington, D. C.: SAGE.

Franić, S. (2006). *Ispitivanje razlika u empatiji obzirom na redoslijed rođenja i spol.* Neobjavljeni diplomski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

Gunnthorsdottir, A., McCabe, K. i Smith, V. (2002). Using the Machiavellianism instrument to predict trustworthiness in a bargaining game. *Journal of Economic Psychology, 23*, 49-66.

Haski-Leventhal, D. (2009). Altruism and Volunteerism: The perceptions of altruism in four disciplines and their impact on the study of volunteerism. *Journal for the Theory of Social Behaviour, 39*(3), 271-299.

Hawley, P. H. (2006). Evolution and Personality: A New Look at Machiavellianism. U D. Mroczek i T. Little (Ur.), *Handbook of Personality Development* (str. 147-161). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.

Jakobwitz, S. i Egan, V. (2006). The dark triad and normal personality traits. *Personality and Individual Differences, 40,* 331-339.

Leary, M. R. i Hoyle, R. H. (2009). Individual differences in social behavior. *Machiavellianism, 7,* 93-108. New York: Guilford.

Kline, B. R. (2005). *Principles and Practice of Structural Equation Modeling*. New York: The Guilford Press.

Kolesarić, V. (2006). *Analiza varijance u psihologijskim istraživanjima.* Osijek: Filozofski fakultet.

Krebs, D. L. (2011). *The Origins of Morality: An Evolutionary Account.* New York: Oxford University Press, Inc.

Kwang, K. H. i Marsella, A. J. (1977). The meaning and measurement of Machiavellianism in Chinese and American college students. *Journal of Social Psvchology, 101*, 165-173**.**

Mehrabian, A. i Epstein, N. (1972). A measure of emotional empathy. *Journal of Personality, 40*(4), 525-543.

Mifune, N., Hashimoto, H. i Yamagishi, T. (2010). Altruism toward In-group Members as a Reputation Mechanism. *Evolution and Human Behavior, 31*, 109-117.

Morgan, M. M., Goddard, H. W., & Givens, S. N. (1997). Factors that influence willingness to help the homeless. *Journal of Social Distress and the Homeless, 6*(1), 45-56.

Oda, R., Niwa, Y., Honma, A. i Hiraishi, K. (2011). An eye-like painting enhances the expectation of a good reputation. *Evolution and Human Behavior, 32*, 166-171.

Penner, L. A., Dovidio J. F., Piliavin, J. A. i Schroeder, D. A. (2005). Prosocial Behavior: Multilevel Perspectives. *Annual Review of Psychology, 56*, 365-392.

Pešić, K. (1989). *Ispitivanje empatije kod zanimanja različitog stupnja altruističnosti.* Neobjavljeni diplomski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

Petz, B. (Ur.) (2005). *Psihologijski rječnik*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

Post, S. G., Johnson, B., McCullough, M. E. i Schloss, J. P. (Ur.) (2003). *Research on Altruism and Love: An Annotated Bibliography of Major Studies Psychology, Sociology, Evolutionary Biology, and Theology*. Philadelphia and London: Templeton Fundation Press.

Raboteg-Šarić, Z. (1995). *Psihologija altruizma*: *čuvstveni i spoznajni aspekt prosocijalnog ponašanja*. Zagreb: Alinea.

Reimers, M. J. (2004). *Assessing political leadership: A review of Christie and Geis (1970) MACH-IV measure of Machiavellianism*. Minneapolis, MN: Midwest Academy of Management Regional Conference.

Wilson, D. S., Near, D. i Miller, R. R. (1996). Machiavellianism: A Synthesis of the Evolutionary and Psychological Literatures. *Psychological Bulletin, 119*(2), 285-299.